

9.Шамхалов Ф. Государство и экономика. Основы взаимодействия. – М.: ЗАО «Изд-во «Экономика», 2005. – 727 с.

Получено 16.02.2012

УДК 338.48

В.В. ВЕЛИЧКО, канд. екон. наук

Харківська національна академія міського господарства

ДОСЛІДЖЕННЯ ФАКТОРІВ РОЗВИТКУ ТУРИСТСЬКОЇ ІНДУСТРІЇ УКРАЇНИ

Розглядаються основні групи факторів, що визначають можливість реалізації різних видів туризму в Україні. Запропоновано підхід до побудови програми розвитку туристської індустрії в Україні від регіонального до державного рівня.

Рассматриваются основные группы факторов, определяющих возможность реализации различных видов туризма в Украине. Предложен подход к построению программы развития туристской индустрии в Украине от регионального до государственного уровня.

The basic groups of factors that determine the feasibility of different types of tourism in Ukraine. An approach to the construction program for the development of tourism industry in Ukraine, from regional to state level.

Ключові слова: туризм, туристська індустрія, види туризму, класифікація, фактори розвитку.

Сучасний туризм грає одну з головних ролей у світовій економіці. Складні політичні, економічні та соціальні процеси, що відбулися у світі в ХХ ст. змінили суспільство. Воно стало більш розвиненим в промисловому і культурному відношенні, мобільнішим, демократичним, зріс рівень соціального добробуту – все це благотворно позначилося і на туризмі. В даний час екскурсії та подорожі перестали бути розвагою тільки для забезпечених верств населення, зараз вони доступні широким верствам населення. Туризм став масовим, демократичним, розрахованим на різні інтереси, смаки, доходи, на самий різний контингент.

Сьогодні туризм перетворився практично на самостійне міжгалузеве господарство – в індустрію. Він грає дуже серйозну роль в економіці багатьох держав. Туристична індустрія, якщо виходити з визначення цього поняття в законодавчих актах та роботах сучасних вчених, це сукупність необхідних об'єктів матеріальної бази туризму, які забезпечують всебічне задоволення вимог туристів при здійсненні подорожей, а також задоволення вимог організацій, що здійснюють туроператорську і турагентську діяльність і надають екскурсійні послуги і послуги гідів-перекладачів [1, 3].

Туристська індустрія розвивається швидкими темпами і найближчим часом стане найбільш важливим її сектором у світі. В Україні особливо стрімко індустрія туризму розвивалася за останні 15 років, але цей розвиток не має чітких напрямків та характеризується як нестабільний.

В економічній науці тенденції розвитку туристської індустрії, оцінка його впливу на розвиток регіонів досліджені не в повній мірі [1, 2], тому надзвичайно важливим постає завдання дослідити фактори розвитку туристської індустрії в Україні та реалізувати їх мобілізуючий вплив на розкриття джерел подальшого розвитку регіонів.

В Україні існують різні підходи до класифікації туризму: за значенням, характером організації, суспільною функцією і технологією, за тривалістю подорожей, інтенсивністю туристських потоків, віком учасників, за соціальними групами, залежно від способу пересування та ін. Для класифікації видів туризму в сучасних економічних умовах слід використовувати цільову функцію туристичної поїздки.

Залежно від мети поїздки туризм в Україні можна поділити на:

1. Лікувально-оздоровчий, що включає в себе кліматолікування, бальнеолікування, грязелікування, купальні-пляжні, прогулянкові процедури та ін.

2. Спортивний, включає водний, пішохідний, гірськолижний, велосипедний, автомобільний, альпінізм та ін.

3. Пізнавальний, підрозділяється на знайомство з природними, культурно-історичними, господарськими пам'ятками. Сюди ж слід віднести етнічний і культурно-розважальний туризм.

4. Спеціалізований, що включає діловий, конгресний, релігійний фестивальний та ін.

5. Екотуризм – особливий вид туризму, заснований на сталому використанні, як природних, так і культурних ресурсів, який планується і розвивається таким чином, щоб уникнути їх втрату і деформацію.

6. Шоп-тури – вид туризму, який можна віднести до спеціальних видів.

7. Науковий туризм – вид туризму, пов'язаний з проведенням міжнародних наукових з'їздів, конференцій, симпозіумів, семінарів, що поєднується нерідко з іншими видами туризму. Якщо раніше ці наукові форуми проходили частіше у великих наукових центрах, великих містах, то нині організатори прагнуть проводити їх ближче до природи – на суші або воді (на судах).

8. Фестивальний туризм – широка гамма туристських турів, які організовуються для відвідування національних і міжнародних ярмарок і виставок, спортивних змагань, серед яких особливе місце займає

ють всесвітні олімпіади.

9. Релігійний туризм – паломництво до "святих місць". Характерний для представників великих світових релігій і представлений, як в організованій формі (навіть за участю церкви), так і в стихійних формах.

10. Ностальгійний туризм – туристські поїздки до місць народження, минулого проживання, проживання предків. Став досить поширений у зв'язку з перекроюванням політичної карти.

11. Сільський туризм – рекреаційні подорожі в сільську місцевість як реакція на "екологічний тиск" в містах. Цей вид туризму все більше поширюється в розвинених країнах.

Точно визначити співвідношення різних типів туризму дуже складно, тим більше, що існує велика кількість змішаних типів турів: пізнавально-ділові, рекреаційно-пізнавальні та ін. Найбільш масовими типами туризму є пізнавальний і рекреаційний. На їх частку в Україні доводиться, більше трьох чвертей всіх туристів, значно менше, близько 10-15%, припадає на діловий туризм [4, 5]. Далі слід науковий і всі його види. В останні роки став популярний екологічний туризм, для якого пріоритетна турбота про культурне благополуччя туристських районів, ощадливе використання їх ресурсів і мінімізацію шкоди навколишньому середовищу.

Щоб процес становлення вищезгаданих видів туризму носив цілеспрямований характер і був керований, необхідна наукова оцінка умов і факторів, що обумовлюють їх розвиток.

В Україні сьогодні можна виділити вісім основних груп факторів, що визначають можливість реалізації різних видів туризму.

1. Політичні фактори – фактори, які активно сприяють розширенню міжнародних туристських зв'язків, тобто фактори внутрішньополітичної стабільності країни, яка приймає зарубіжних гостей. На деяких територіях може бути нестабільна обстановка, але все ж на основній частині планети відсутні дестабілізуючі фактори. А стабільність – основна умова розвитку туризму.

Серйозним політичним фактором є наявність міждержавних і міжурядових угод щодо співробітництва в сфері економіки, торгівлі, науково-технічних і культурних взаємозв'язків, туризму та обмінів.

Політичні фактори включають в себе: стабільність внутрішньої політики та зовнішньополітичних відносин; розширення міжнародних політичних, економічних, наукових, культурних зв'язків та співробітництва; спрощення паспортного і митного режимів; соціальна політика держави.

2. Соціально-економічні чинники. На зміну індустріальній епосі,

в якій основною цінністю було матеріальне благополуччя, приходиться постіндустріальна епоха, де головною метою є враження і відчуття. Зростання економіки різних держав призвело до зростання чисельності населення в деяких країнах. Зростає психологічне навантаження на працюючих, через прискорення трудових процесів зросли доходи, а отже, купівельна спроможність населення, збільшилася і потреба працездатного населення у відпочинку.

Важливими чинниками, що впливають на розвиток туризму стали розвиток транспорту, зв'язку, зростаюча мобільність, урбанізація, скорочення робочого часу, зростання суспільного багатства.

Соціально-економічні чинники є основними і включають: характер суспільно-економічного ладу, ступінь розвитку продуктивних сил, індустріалізацію та науково-технічну революцію; обсяг і структуру вільного часу; матеріальний добробут; трудову діяльність, культурний рівень, професійну та освітню структуру населення.

3. Демографічні чинники. У результаті нестабільної зміни нашої планети збільшується світовий туристичний потенціал, в туристичну діяльність втягуються нові людські ресурси. До них відносяться: чисельність, територіальний розподіл населення і його вікова структура, урбанізація.

4. Природні фактори характеризуються різноманітністю кліматичних, ландшафтних умов; екзотичністю флори і фауни; наявністю джерел мінеральних вод, родовищ лікувальних грязей та ін.

5. Культурно-історичні чинники відображають багатство матеріальної і духовної культури народів і включають: старовинні міста, пам'ятники архітектури; місцевості, пов'язані зі знаменними подіями історії; колекції історичних музеїв; місця археологічних розкопок і т.д.

Поширення культури і освіти породило інтерес до пізнання інших народів і цивілізацій. Сьогодні туризм трансформує раніше закриті суспільства у відкриті, де контакти між людьми з різних країн стають повсякденною реальністю. Це задовольняє потреби людей у зустрічах і обмінах з іншими культурами. Незаперечно, що туризм один із найвпливовіших феноменів (якщо не найвпливовіший) економічного і соціального розвитку суспільства.

6. Матеріально-технологічні фактори визначаються рівнем техніки і технології в галузях транспорту, будівництва, зв'язку, комунікацій; в засобах масової інформації; системі комунально-побутових служб, торгівлі та громадського харчування.

7. Екологічні та медико-біологічні чинники включають якість середовища постійного проживання та стан здоров'я населення.

8. Соціально-психологічні чинники. До них відносяться наступні:

ціннісна орієнтація; вплив традицій та наявність певних стереотипів поведінки; релігія; підвищення престижу і зростання соціального статусу індивіда; інформаційні засоби і реклама.

Величезний вплив на потенційних туристів справило поширення телебачення, випуск спеціалізованих журналів і газет з повною інформацією для користувачів.

В останні роки в Україні туризм став життєвою потребою значної частини населення, а для більшості і нормою споживання. Те, що до туризму залучалися найширші верстви населення, викликає масовий попит на економічні подорожі з повним обслуговуванням, організовані агентствами подорожей, число яких в Україні швидко зростає.

Всі групи чинників можна розділити на два класи: селективні та реалізуючі. Як ті, так і інші, можуть бути локалізуючими і нелокалізуючими (загальної дії), але в рамках туристської індустрії України на ці підкласи більш чітко поділяються реалізуючі фактори [2].

Селективні фактори визначають необхідність і доцільність розвитку туристської індустрії. До цих факторів можна віднести соціально-економічні, демографічні, політичні і соціально-психологічні.

Реалізуючі фактори сприяють найбільш повному задоволенню потреб у туризмі. Це, насамперед, матеріально-технічні фактори, об'єднані в підклас спільної дії.

Локалізуючі фактори визначають межі туристичної діяльності на конкретній території в регіоні або в Україні в цілому. До таких факторів належать природні, екологічні та медико-біологічні, культурно-історичні.

В цілому визначені фактори мають суттєвий вплив на туристську індустрію та характеризують тенденції її подальшого розвитку.

Розглянуті фактори характеризуються, перш за все, в позитивному плані як ті, що сприяють розвитку туристської індустрії в Україні. Проте, слід зупинитися на факторах, що стримують і навіть гальмують його зростання. Соціально-економічні фактори, такі як, інфляція, зростання злочинності та безробіття, кризи, порушення умов товарообміну, а також відсутність планування у використанні природних і трудових ресурсів є стримуючими, що надають негативний вплив на розвиток туристської індустрії в Україні.

Для стимулювання розвитку туристської індустрії в Україні необхідно виділити основні фактори впливу та розробити програму їх стимулювання на всіх рівнях – від регіонального до державного. Основою програми повинні стати дослідження впливу всіх типів факторів на розвиток туристської індустрії України та визначення рівнів впливу кожного з них.

Побудова програми розвитку туристської індустрії за принципом виокремлення найбільш суттєвих факторів та їх подальше стимулювання дозволить прискорити темпи росту доходів регіонів від туристської індустрії. Такий підхід дасть змогу розвивати не тільки основні напрями туризму, а й дозволить стимулювати нові інноваційні.

Слід зазначити, що туристична індустрія менш ніж інші галузі економіки відчуває на собі вплив економічної кризи, яка може протягом певного відрізка часу лише частково загальмувати його розвиток.

Отже, виявлення чинників розвитку туристської індустрії в Україні та їх подальше стимулювання має стати першочерговим завданням як на рівні регіонів, так і на рівні держави в цілому.

1.Бакурова А.В., Діденко А.В. Основні проблеми туристичної галузі // Матеріали III Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конференції "Проблеми формування нової економіки XXI століття". – Львів, 2011. – С.89-94.

2.Борушак М.І. Стратегія розвитку туристичних регіонів. – Львів: Інтелект-Захід, 2008. – 280 с.

3.Кифяк В.Ф. Організація туристичної діяльності в Україні. – Чернівці: Книги-XXI, 2009. – 300 с.

4.Всеукраїнський портал «Всі грані суспільства» (статистична інформація щодо діяльності туристських підприємств в Україні та світі) // www.intersocium.com.

5.Офіційний сайт Міністерства статистики України (статистична інформація щодо діяльності туристських підприємств в Україні) // www.stat.gov.ua.

Отримано 31.01.2012

УДК 06.076 : 338

М.М.ПОКОЛОДНА, канд. геогр. наук, В.С.ГРИШАНОВА

Харківська національна академія міського господарства

ВИЗНАЧЕННЯ ЕКСКУРСІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ МІСТА ТА ШЛЯХІВ АКТИВІЗАЦІЇ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ

Розглянуто поняття екскурсійного потенціалу як самостійної складової загального туристського потенціалу. Виявлено принципи ефективної реалізації скритих можливостей регіонів та міст. Сформульовано практичні рекомендації щодо активізації використання потенціалу.

Рассмотрено понятие экскурсионного потенциала как самостоятельной составляющей общего туристского потенциала. Выявлены принципы эффективной реализации скрытых возможностей регионов и городов. Сформулированы практические рекомендации по активизации использования потенциала.

A concept is considered the notion of sightseeing potential as an independent component of the overall tourism potential. There are principles of effective implementation of the hidden features of regions and cities. Formulated practical recommendations for enhancing the potential.

Ключові слова: екскурсійний потенціал, принципи ефективної реалізації потенціалу, активізація використання потенціалу.